

Landskap: *Skåne* Upptecknare: *Arvid Johansson, Böringe*
 Härad: *Vemmenhög* Berättare: *x " "*
 Socken: *Böringe* Berättarens yrke: *vagnmakare*
 Uppteckningsår: *1961* Född år *1891* i *Gustavs (nu Böringe sn.)*

*x och uppt.: s. 1-16
 Per Johansson,
 född år 1861,
 även vagnmakare*

Vagnmakare och vagnmakeri. s. 1-16.

LUF 110

23/11-61

ACC. N:R M. 16262:1.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Min far, vars föräldrar var jordbrukare
började som egen företagare i denna byggd
år 1888. Dessförinnan hade ^{han} praktiserat på
olika platser i hemd, Helsing & Köpenhamn.
Jag kom därför att lära yrket i hemmet
och började redan vid 15 års ålder 1906.

Några läropengar betalade jag ej, emell
var det brukligt att läropengar fick betala
50 kr. för ett års lärotid. Men för att bli
gesäll behövdes en lärotid av 3 å 4 år
och fick de därför fortsätta hos andra
mästare. Betalningen på den tiden var
ganska blygsam, det andra lärtingvärdet
erhöll jag 2 å 3 kr. i veckan samt mat
och rum, för att sedan öka allt efter
som utbildningen fortskred.

Så jag arbetat i yrket några år bestöt jag
praktisera hos en mästare i Tottarp och

Luf 110

där erhöi jag 8 kr. i veckan och maten.
För att bli gesäll fördrades å vissa fall att
de gjorde ett gesällsprov.

Skilnaden mellan ställningen som lär-
ling och gesäll var ansvar för arbetets
utförande, vilket var större för gesällen
som borde kunna arbeta mera självstän-
digt. Efter någon tid flyttade jag åter
hem och arbetade tillsammans med min
far. Så stor nytta hade jag ej av den
utbildning jag erhöi utanför hem-
byggden, det var i stort sett samma
arbetsformer och samma slags-
modeller som jag gjort tidigare.
Nya modeller då det gällde redskap m.
höll man lättast vid större folksamlingar
och fäster, då bönderna kom åkande dit
från olika byggar och långväga ifrån.

År 1927 övertog jag min faders vapnmakeri-
rörelse och det gick så till att jag köpte
verktyg, bygelbänkar och ^{en bemärkt} ~~lager~~ ^{små bander} ~~måga små~~
maskiner fanns ej då i vår verkstad
utan allt gjordes för hand för öfrigt.
Det jag stannade kvar på denna plats
berodde på att jag levde i min hem-
byggd och med befolkningen där.
Några år utförde vi även byggnads-
arbeten om sommaren som var
mera lönande, men vapnmakeri
förblev dock huvudnäringen.

Vapnmakare var denna byggdön rik
på, några år ej mindre än 4 stycken
på två kilometers omkrets.

Vår kundkrets var ganska vidsträckt, det
var ofta smeder som kom långa vägar
ifrån och beställde nya vapnsträver.

Så det var ej endast av byggdernas bönder
som kunnadkretsen bestod.

Någon vagnmakeriförning har jag ej
varit med i, ej heller min far, ty
vi ansåg att det var för mycket bin-
dande på grund av den stora kon-
kuransen.

Några läropojkar eller gesäller har jag
ej haft sen jag övertog rörelsen det blev
maskinerna som så småningom
sattte dem. Men läropojkar som
min far anställde kom dels från
bondelän och dels från karparkern.
Arbetstiden var lång. På slutet av 1800-talet
började arbetsdagen kl. 6 och slutade
kl. 8 med 2 timmars uppehåll för
måltiderna. Men denna arbetstid för-
kortades ganska fort, så när jag kom till

ACC. N:R M. 16262:5.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Var det från kl. 7 och till kl. 7 och någon
senare till kl. 6 på kvällen. De blev alltid
väl behandlade vilket bevisade att de
ofta kom på besök någon tid efter
de flyttat. Bostaden var enkel, ett
litet seldat rum med plats för en
säng, bord, stol och skåp.

Verkstaden var liten och trång en golv-
yta av 4 x 5,50 met. till 3 arbetare, så när
det var större vagnskorgar fick vi an-
vända oss av gårdsplanen om det var
vinter eller sommar.

Trvedningen bestod av 3 hyvelbänkar
i hjulbänk o. d. v. små verktyg som hand-
sågar, järpsågar, krossåg och skogsåg,
desutom olika slag av hyvelar som
robark, putshyvel, skrubbhjul och
till hjulkilverkning foderas överhyvel och

ACC. N:R M. 16262:6.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

6
lundhyvel. Det arbete utfördes för ^{hand}ändas
Lills omkring år 1915. Då skaffade vi oss band-
såg och bormaskin, bandsågen drevs
till en början med det "vandringsfär-
spänd" en käst som vi lånade av
någon bonde. Men det dröjde ej så
länge förrän vandringsen utbyttes mot
en fotogenmotor. Vicket var betydligt
bättre. År 1924 byggde vi ny verkstad
som var mera rymlig och bättre
än den gamla också köpte vi även
hyvelmaskin. År 1937 kom den elektriska
strömmen till denna byggnad och
det var ju en stor förmån att erhålla
ljus o. kraft genom den.
För som jag nämnt förut så var det
mycket samarbete med smederna,
ty dessa mottog ofta beställning av bönderna

för leverans av en färdig vagn karfärsmä-
den själv fick beställa tillverket hos vagn-
makaren.

Då ett hjul skulle göras svarvades först
navet, borraras och ständes på till
ekraner vilket gjordes efter en "pyrpinne"
så ekraner skulle få samma lutning
framåt vilket kallades för "skrots".

När så navet blivit beslagat med järn-
ringar hos smeden och ekraner blivit
gjorda slogs de i navet med en slägg.
Där skulle vara en viss spänning på
dem i navet om hjulet skulle bli håll-
bara. Sedan tappades ekraner i ävre
ändan där lötarna sattes fast genom
bilning av små träkilar.

För att på lötarna riktigt runda ritades
de medelst passare.

ACC. N:R M. 16262:8.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Till hjul var det endast lövträ som kom till användning, bok, ek, alm, ask och björk vilka skulle vara väl lufttorkat och lagrat minst 3 år. Vagnskrogarna gjordes av pum-
bräder utom de finare åkragnarna som tillverkades av alm eller ask.

Under de första åren av min fars tid som vagnmakare köptes lövträ i skogarna vilka såldes på lot genom auktion, så användes till viske allt som dugde, resten blev ved. Storkarna blev så förs-
lände till sägen för att sägas till plank.

Ennär ängsägen fanns i denna byggdén (det var på början av 1900 talet) sågades plankena för hand. Det tillgick så att där grävdes en grav cirka $3 + 3\frac{1}{2}$ alen och $3\frac{1}{2}$ alen djup. Över denna grav lades bjelkar som stocken, sedan den först ritats till

plank lades upp på. Då stod där en uppe
på knubben och en nere i gravan, till
sidan planksågning fördrades en speciell
såg, som var 10 tum bred i ena ändan
och 4 tum i andra och 3 alm. lång, med
ett rött handtag i ena ändan.
För att få prima hjulekrar, så klyade
man upp dem sedan man först sågat
stockarna i lämpliga längder och innan
träet tricket och fick man sedan rita
lill dem med qv.

Under de första åren av min fars vapmet-
aretid var det rätt vanligt att böndarna
även själva tillhandahöll virke, som
då bestod av stora klyvningar, som
måste sågas för hand med det "kirsåg"
till lämpliga hjockleker innan det kunde
användas till hjulvirke.

ACC. N:R M. 16262:10.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Byteshandlet kunde förekomma någon gång men det var mera sällan.

Det var huvudsakligen tvänne slags fordon vi tillverkade nämligen arbetsåkdon och åkrvagnar, de förra bestod av bolstervagnar och lastpjedervagnar och åkrvagnarna bestod av dels plåtkvagnsmodell och dels lite mindre resvagnsmodell.

Någon enstaka gång kunde det bli andra vagnstyper också s. t. v. likvagn, ponnyvagn och om vintrarna var det kälkar och bagnar. Det kan nog hända att vissa vagnmakare i staden specialiserade sig på särskilda åkrvagnsmodeller, men oftast var det nog så att de gjorde någon av varje.

Kontaktsarbetet var ganska svår mellan

ACC. N:R M. 16262: //

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

vagnmakarna, också fanns det hjälpkärl
ker vilka var svåra att konservera med.
De sålde sina kärl genom handlarne
i de större samhällen.

På lager gjorde vi ej några vagnar, utan
de var beställda antingen av bönderna
eller av smederna vilka kanske man
kunde kalla för mellanhand.

Omkring sekelskiftet var priset på ett last-
fjedervagnsträverk 40-å 45-kr. man steg
sätt fort till 55-å 65-kr. och ett bälster-
vagnsträverk kostade vid samma tid 80-å 90-kr.

På 20-talet steg priserna betydligt och på
30-talet kostade ett lastfjeder 120-å 130-kr.
och bälster 170-å 190-kr.

På 40-talet kom gummitjulsvagnar
i bruk för att så småningom helt
dominera.

ACC. N:R M. 16262:12.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Den mest gynnsamma tiden i ekonomiskt avseende skulle jag kunna nämna 30-talet, ty då hade vi maskiner till hjälp så att arbetet underlättades och gick fortare att utföra.

Så man utförde allt arbete för hand åtgick det ^{och var mycket} ungefär en 14 dagar till ett vagnstälverk lite längre ^{tid än} ett stolstervstälverk. Men då var det ej fråga om 8-tim. dag, utan 10 ä 12 tim.

Något bemärke eller jernstämpel användes vi oss ej av.

Nyheterna i vagnstillverkningen försköto något, särskilt under och efter första världskriget, det var en vagnstyp som benämndes för almervagnar sin rekvirant som tillverkades av det ländslaget. Järnslagna hjul med hel

Hjulring infördes omkring 1870-talet.

Essspärinnan användes järnkanten
som spikades på lötarna och ännu
längre tillbaka i tiden har jag hört
berättas att de satte snädukken i löt-
arna vilka var hårdare att slita på.

Regel gjärade och målade smeder
vagnarna, utom då det var finare vag-
nar, en yrkesman fick anlitas.

Essspännare - och tvåspännarvag-
nar gjordes ungefär lika mycket.

De första ikvagnar som kom i bruk
var med saka korgar. Sedan kom en
typ som var lite uppbyggd d. s. t.
flackvagnsmodellen, det var i slutet
av 1800-talet som den började att
göras och det var en mycket använd
vagn i dessa bygder. Rite in på 1900-tal.

ACC. N:R M. 16262:14.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

kom även en annan modell i bruk, en
högre uppsvingd korgdes. K. resvagns-
modellen och gjordes de av ask eller aln
och lackerades så att träets färg
framträdde.

Även någon charabang gjordes, ävensom
giggar användes rätt mycket en tid.

Viktoria-vagnen och landäer var
däremot herrskapsvagnar ävensom
droskar. Det kunde ju finnas en och
en annan storbonde som hade så-
danna vagnar, men det var mera sällan.

Hos herrskapen hade dessa vagnar
troligen funnits långt tillbaka i tiden,
särskilt droskar, som var lite annor-
lunda än de senare ärens droskar.
Bl annat hängde karossen i läder-
remmar i stället för järnkedlar.

ACC. N:R M. 16262:15.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Björnsa började att komma i bruk på 20- i 30-talet för att sedan inte alls
mer under 30-talet och under 40-talet
sista år blev de det helt dominerande
ärendet.

Så min far började som vagnmakare
gick han omkring till gårdarna, ibland
halva mila väg och bar verktyget och
sedan stod och arbetade i en mörk
och kall kuggkud eller på en loge
under flera dagar. Något lite före-
kom det även under min lärlings-tids
första år, men upphörde så småningom
alldeles.

ACC. N:R M. 16262:16.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Bid smämnande av verktygen var där
en såg som jag kallade förfotsåg, som
jag kanske borde förklara lite närmare
vad denna såg användes till.

Då man skulle såga upp låtar till
bjur för band, så kapades först plank-
orna i passande längder och rit-
ades, sedan sattes de fast vid hyvel-
bänken medelst en bake, också
börjades sågningen med en förfot-
såg, som arbetade upp o. ner, också
vertikalt och som fördrades starka
armar, ty det var ofta tjocka plankor
man skulle såga igenom, varför
det blev rätt tidsödande.